



Štruktúra súkromnej spotreby na Slovensku a porovnanie s európskymi krajinami

Viera Kollárová, Anna Vladová
Národná banka Slovenska

V rámci postupnej konvergenie Slovenska smerom k vyspelým krajinám dochádza aj k dobiehaniu v oblasti konečnej spotreby domácností. S rastom príjmov obyvateľstva a ekonomickým rozvojom krajiny by sa úroveň súkromnej spotreby mala približovať k vyspelým krajinám. Konvergencia prebieha nielen na úrovni objemu spotrebných výdavkov domácností, ale aj v rámci ich štruktúry, a to tak štruktúry služieb, ako aj tovarov v spotrebnom koši. Približovanie k vyspelejším krajinám aj v rámci spotreby by však mohlo byť čiastočne prerušené z dôvodu globálnej ekonomickej krízy, ktorá sa odrazila v poklese dôvery spotrebiteľov. Zhoršenie spotrebiteľských nálad sa môže prejavovať v znížení celkovej spotreby aj v jej štruktúre, kde budú prevládať nevyhnutné výdavky na potraviny a energie. To by mohlo znamenať zastavenie, resp. spomalenie konvergenie v dobiehaní úrovne, ale aj v oblasti štruktúry spotreby.

Príspevok sa v prvej časti zaoberá vývojom konečnej spotreby a porovnaním jej úrovne s európskym priemerom. V druhej časti hodnotí podobnosť spotrebných košov na Slovensku a v Európe. V nasledujúcich častiach sa analýza venuje vplyvu konvergenie v spotrebe na cenový vývoj a aktuálnemu vývoju v 1. štvrtroku 2009. Keďže ide o aktualizáciu už existujúceho materiálu¹, článok sa zameriava na vývoj v posledných rokoch.

VÝVOJ SÚKROMNEJ SPOTREBY

Hlavným determinantom rastu konečnej spotreby domácností je ich disponibilný príjem, ktorého vysoký rast v posledných rokoch sa prejavil aj v raste spotreby. Na vývoj štruktúry a úrovne spotreby vplyvajú okrem ekonomických ukazovateľov aj mnohé sociálne a geografické faktory, ako napr. štruktúra spoločnosti podľa veku a vzdelania, miera cenovej regulácie, stupeň ekonomickeho rozvoja krajiny, spotrebiteľské tradície a pod. V súvislosti s týmito determinantmi by mali stále prevládať mierne rozdiely v štruktúre spotreby v jednotlivých krajinách.

V roku 2008 dosiahlo Slovensko jeden z najvyšších rastov reálnej spotreby domácností v rámci krajín EÚ 27, keď vyšší rast zaznamenal len Cyprus. Výrazne vyšší rast spotreby v porovnaní s priemerom eurozóny, resp. EÚ 27, sa prejavil aj v približovaní jej úrovne k priemeru krajín EÚ 27. V nasledujúcom období môže byť tento vývoj čiastočne prerušený z dôvodu ekonomickej krízy, ktorá sa prejavila v 1. štvrtroku 2009 aj na poklese súkromnej spotreby. K poklesu spotreby by malo dochádzať vo všetkých európskych krajinách, a teda výsledný dopad ekonomickej krízy

na konvergenciu k vyspelým krajinám môže byť miernejší.

Na porovnanie relatívnej životnej úrovne v rôznych krajinách bol použitý ukazovateľ Eurostatu porovnávajúci objem konečnej spotreby na obyvateľa v danej krajine s priemerným objemom spotreby v krajinách EÚ 27 v parite kúpnej sily. Slovensko dosiahlo v roku 2008 úroveň 69,5 %, čo bolo v súlade s ekonomickou výkonnosťou (71 % priemeru EÚ 27) meranou HDP per capita v PKS. Úroveň priemeru EÚ 27 nedosiahli pobaltské krajiny, krajiny V4, novší členovia eurozóny (okrem Cypru) a Portugalsko, Švédsko a Dánsko. V súvislosti s vysokým ekonomickým rastom a teda aj s rastom spotreby v ostatných dvoch rokoch si Slovensko polepšilo o tri miesta (o 7,2 percentuálneho bodu) v porovnaní s rokom 2006, keď úroveň spotreby preskočilo aj Maďarsko, Estónsko a Litvu.

ŠTRUKTÚRA SÚKROMNEJ SPOTREBY

Štruktúra súkromnej spotreby je jednou z relatívnych mier životnej úrovne obyvateľstva, keď približovanie k štruktúre spotrebných košov vyspelých krajín znamená zvyšovanie životnej úrovne. Na vyjadrenie miery podobnosti spotrebných košov bol použitý Gatevov index², ktorého hodnota bližšia k nule znamená vyššiu zhodu spotrebných košov. Na výpočet boli použité spotrebné koše harmonizovaných indexov spotrebiteľských cien v roku 2009, pričom komponenty boli rozdelené na 6 skupín tovarov a 6 skupín služieb³.

Na základe indexov podobnosti sa Slovensko radí medzi krajiny s najmenej podobným spotrebným košom s priemerom EÚ 27. Oproti roku

1 A. Vladová: Štruktúra súkromnej spotreby na Slovensku, január 2008.
2 Ide o index vypočítaný ako

$$I_{\text{Gatev}} = \sqrt{\frac{\sum_{k=1}^m (p_{1k} - p_{2k})^2}{\sum_{k=1}^m (p_{1k}^2 + p_{2k}^2)}}$$

Kde

p_{1k} – je podiel k -teho komponentu na spotrebnom koši,

p_{2k} – je podiel k -teho komponentu na priemernom spotrebnom koši krajín EÚ 27,

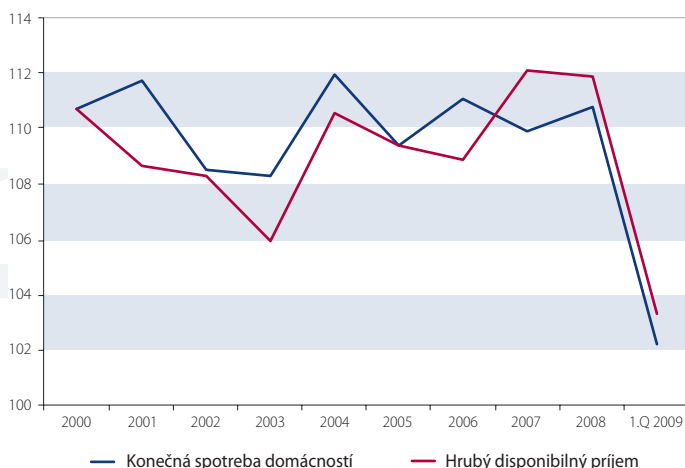
m – je počet zložiek spotrebného koša.

3 Skupiny tovarov a služieb v spotrebných košoch:

1. energie;
2. priemyselné tovary krátkodobej spotreby;
3. priemyselné tovary strednodobej spotreby;
4. priemyselné tovary dlhodobej spotreby;
5. nespracované potraviny;
6. spracované potraviny vrátane alkoholu a tabaku;
7. komunikačné služby;
8. služby súvisiace s bývaním;
9. komplexné rekreačné služby s ubytovaním;
10. služby osobnej starostlivosti a ostatné rekreačné služby;
11. dopravné služby;
12. zmiešané služby.



Graf 1 Konečná spotreba domácností a disponibilný príjem (bežné ceny, index romr = 100)



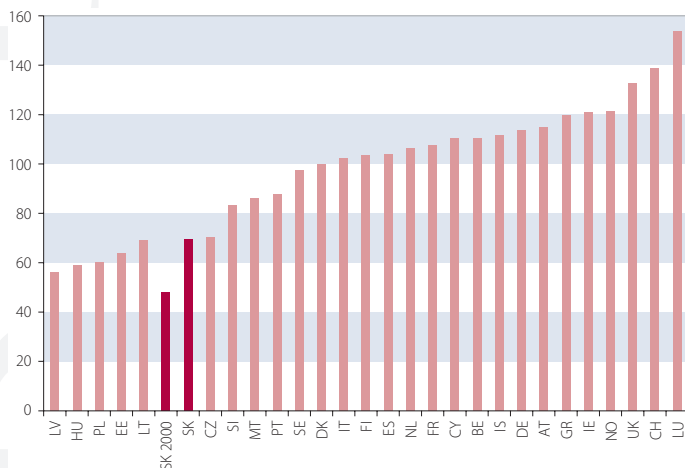
Zdroj: ŠÚ SR.

Graf 2 Rast konečnej spotreby domácností v stálych cenách (%)



Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty.

Graf 3 Úroveň konečnej spotreby na obyvateľa v PKS v roku 2008 (EU27=100)



Zdroj: Eurostat.

2006 si však mierne polepšilo, keď index dosiahol hodnotu 0,24 (v roku 2006 0,28) a odlišnejšiu spotrebnú štruktúru mali okrem Malty, Litvy a Poľska aj Maďarsko a Nórsko. Jednou z možných príčin tejto odlišnosti je pomer tovarov a služieb v spotrebnom koši. Zatiaľ čo Slovensko malo v roku 2009 pomer tovarov k službám 67,7 : 32,3, európsky priemer bol 59,6 : 40,4. Vyšší podiel tovarov v porovnaní s EÚ 27 môže poukazovať na nižšiu životnú úroveň, keď podľa teórie s rastom príjmu domácností rastie dopyt po službách rýchlejšie ako dopyt po tovaroch. Aj v tejto oblasti však prebieha konvergencia smerom k vyspelým krajinám. Podiel služieb v spotrebnom koši sa postupne zvyšoval z 20,9% v roku 1996 na súčasných 32,3 %. Rozdielny pomer tovarov a služieb v spotrebnom koši nevysvetľuje celkovú odlišnosť dostatočne, keď podobný pomer tovarov a služieb ako EÚ 27 zaznamenala aj Malta (60,7 : 39,3), avšak celková spotrebná štruktúra Malty je výrazne odlišná od európskeho priemeru (hodnota Gatevovho indexu 0,26). Dôvodom tejto odlišnosti sú rozdiely v rámci jednotlivých položiek tovarov a služieb.

Z indexov podobnosti vyplýva, že v štruktúre služieb Slovensko konvergovalo rýchlejšie ako v štruktúre tovarov. Hodnota indexu podľa šiestich skupín služieb (0,19) radí Slovensko na 12. miesto z porovnávaných krajín a dosiahlo tak pomerne vysokú zhodu s európskym priemerom (poradie sa nemení ani pri porovnaní s priemerom eurozóny). Odlišnejšiu štruktúru služieb majú okrem ostatných krajín V4 a pobaltských krajín aj niektoré krajiny eurozóny. Na druhej strane, výraznejšie odlišnosti prevládali v tovarovej časti spotrebného koša. Aj napriek dobiehaniu aj v tejto časti spotreby v posledných pár rokoch Slovensko naďalej patrí medzi krajiny s najrozdielnejšou štruktúrou na základe porovnania šiestich tovarových skupín (energie, spracované potraviny, nespracované potraviny, tovary krátkodobej spotreby, tovary strednodobej spotreby, tovary dlhodobej spotreby). Rozdiely v štruktúre tovarov boli spôsobené najmä vysokým podielom energií v spotrebnom koši. Ich úroveň rástla až do roku 2006, keď dosiahla maximum takmer 19% (v EÚ 27 a eurozóne bol podiel energií stabilný okolo 9%). Rast podielu energií v minulosti súvisel aj so zvyšovaním ich cien, čo v súvislosti s ich nízkou elasticitou z dôvodu cenovej regulácie a charakterom nevyhnutnej položky v spotrebe domácností malo dopad na odčerpávanie dopytu po ostatných tovaroch. Ide hlavne o tovary strednodobej a dlhodobej spotreby, ktorých podiel je podhodnotený aj napriek miernej konvergencii v posledných rokoch.

Z krajín EÚ 27 majú so Slovenskom najpodobnejšiu štruktúru spotrebných košov krajiny V4, najmä Maďarsko a Česko (hodnota indexu 0,16), za nimi nasledujú pobaltské krajiny (0,17 až 0,21). Spoločným znakom týchto krajín je vyšší podiel tovarov a nižší podiel služieb na spotrebnom koši v porovnaní s európskym priemerom. V rámci tovarov je zhodný vysoký podiel energií a spracovaných potravín a nízky podiel tovarov



strednodobej a dlhodobej spotreby. Najodlišnejšiu spotrebnú štruktúru v porovnaní so SR malo Nórsko (0,36) a Malta (0,35).

VPLYV NA CENOVÝ VÝVOJ

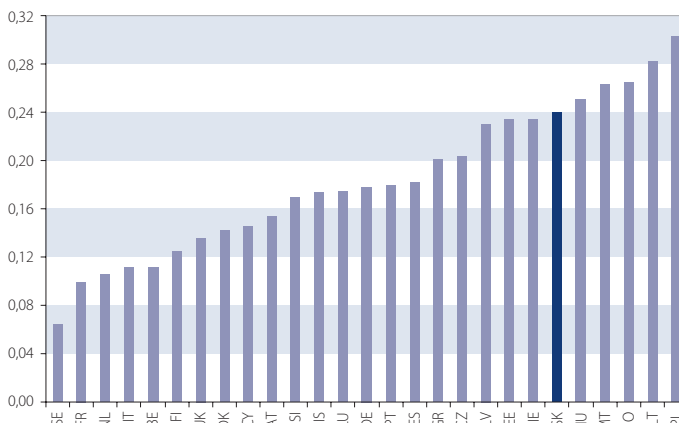
V rámci pokračujúcej konvergencie štruktúry spotrebných košov smerom k vyspelým krajinám by sa mal zvyšovať podiel tovarov strednodobej a dlhodobej spotreby a podiel služieb. Z priemerneho rastu cien pozorovaných položiek spotrebného koša za posledné tri roky vyplýva, že ceny jednotlivých položiek služieb rástli rýchlejšie ako ceny tovarov (s výnimkou komunikačných služieb, ktorých ceny poklesli). Ďalší rast podielu služieb v spotrebnom koši spolu s rastom ich cien, v ktorých úrovni Slovensko značne zaostáva, by mali byť v budúcnosti zhmotnením cenovej konvergencie.

V rámci štruktúry spotrebných tovarov je priestor na zvyšovanie podielu spotreby tovarov strednodobej a dlhodobej spotreby na úkor energií, spracovaných potravín a tovarov krátkodobej spotreby. Takáto konvergencia v tovaroch by mala, na druhej strane, v budúcnosti tmiť nárast cien, keďže väčšina týchto tovarov pochádza z dovozu so silnou cenovou konkurenciou a ich ceny sú porovnateľné s úrovňou cien vo vyspelých krajinách. V ostatných rokoch dochádzalo k poklesu, resp. len miernemu rastu cien tovarov strednodobej a dlhodobej spotreby.

AKTUÁLNY VÝVOJ

Vývoj spotreby na začiatku roka 2009 poukazuje na možné spomalenie, resp. prerušenie konvergencie v štruktúre spotreby domácností. Pokles spotrebných výdavkov domácností bol spôsobený hlavne znížením spotrebiteľskej dôvery v čase krízy, čo sa odrazilo aj na poklese výdavkov na služby. Poklesli najmä výdavky v kategórii reštaurácie a hotely a doprava a z tovarov poklesli výdavky na odievanie a obuv. Kríza sa prejavila

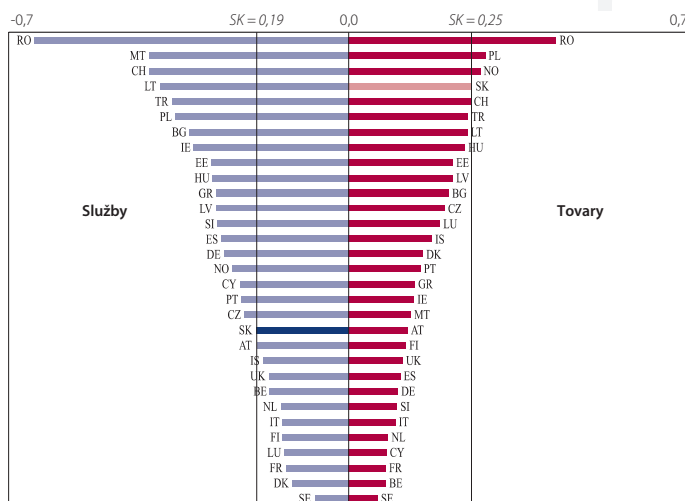
Graf 4 Miera podobnosti spotrebných košov s EÚ 27 v roku 2009



Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty.

Poznámka: Hodnoty bližšie k nule znamenajú vyššiu zhodu spotrebných košov.

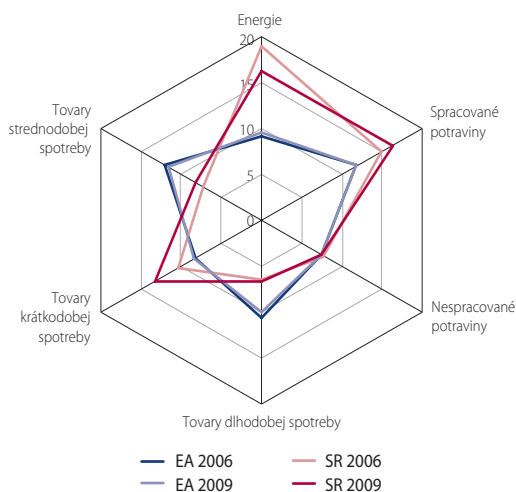
Graf 5 Miera podobnosti štruktúry tovarov a služieb v roku 2009



Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty.

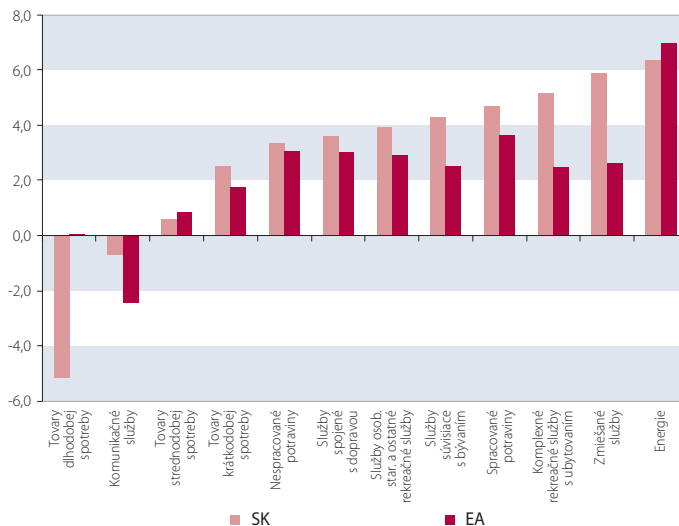
Poznámka: Hodnoty bližšie k nule znamenajú vyššiu zhodu spotrebných košov.

Graf 6 Štruktúra spotreby tovarov



Zdroj: Eurostat.

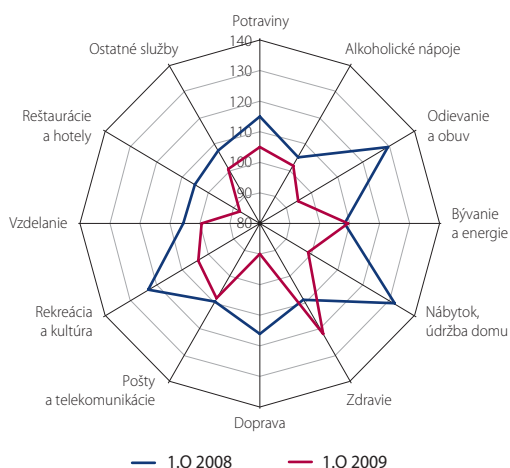
Graf 7 Medziročný rast cien (priemer 2006 – 2008 v %)



Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty.



Graf 8 Konečná spotreba domácností podľa COICOP (index romr = 100)



Zdroj: ŠÚ SR.

aj na raste podielu mandatórných výdavkov domácností na potraviny a bývanie, ktoré tvoria najväčšiu časť spotreby domácností (spolu 44,1 % v 1. štvrtroku 2009).

ZÁVER

V rámci postupnej konvergencie Slovenska smerom k vyspelým krajinám dochádza aj k dobiehaniu v oblasti konečnej spotreby domácností. Spotreba slovenských domácností dosiahla v roku 2008 69,5 % priemernej spotreby krajín EÚ 27 a za posledné dva roky Slovensko predbehlo ďalšie tri krajiny. Konvergencia prebieha nielen v ob-

jeme výdavkov vynaložených na spotrebu, ale aj v štruktúre spotreby. Aj napriek tomu sa však Slovensko radí medzi krajiny s najmenej podobným spotrebným košom k európskemu priemeru. Tieto rozdiely vyplývajú hlavne zo štruktúry tovarov, zatiaľ čo štruktúra služieb prebehla rýchlou konvergenciou a je veľmi podobná európskej. V rámci tovarov je najvýraznejší rozdiel vo vysokej váhe energií a spracovaných potravín. Tieto nevyhnutné výdavky čiastočne odčerpávajú domácnostiam finančné prostriedky a teda znižujú dopyt po tovaroch strednodobej a dlhodobej spotreby, ktorých podiel je značne podhodnotený. Z uvedenej analýzy vyplýva, že tak úroveň, ako aj štruktúra spotreby slovenských domácností by mala z dlhodobého hľadiska pokračovať v približovaní k vyspelým európskym krajinám. Naďalej by sa mal zvyšovať podiel služieb a výraznejšie zmeny možno očakávať aj v podiele jednotlivých zložiek tovarovej časti koša. Tento vývoj však môže byť v blízkom období čiastočne prerušený z dôvodu ekonomickej krízy, ktorá sa prejavila v 1. štvrtroku 2009 aj na poklese súkromnej spotreby. Keďže hlavným dôvodom poklesu spotreby bolo zníženie dôvery spotrebiteľov, môžeme očakávať aj prerušenie konvergencie v štruktúre spotreby a teda zvýšenie podielu nevyhnutných výdavkov na potraviny a energie. Vzhľadom na to, že už koncom roku 2009 a v nasledujúcich rokoch očakávame rast spotreby, toto prerušenie konvergencie by malo byť len krátkodobé. K podobnému vývoju bude dochádzať vo všetkých európskych krajinách a teda výsledný dopad ekonomickej krízy na konvergenciu k vyspelým krajinám môže byť miernejší.